
Porteføljeplan

Gjelder fra 2022

Porteføljen for samisk

1 Fremtidsblikk

[Utformes etter høringsinnspillene er mottatt]

2 Porteføljens omfang

Denne porteføljepå planen omfatter Forskningsrådets totale innsats innenfor samisk forskning. Porteføljen omfatter alle forskningsråds- og EU-prosjekter slik de er beskrevet innenfor de fire porteføljedimensjonene:

Fag/teknologi

Innsatsen er ambisiøs og utfordringene er sammensatte, noe som krever innsats fra flere fagområder og sektorer. Det etterspørres forskning fra alle disipliner på tvers av fag og fagområder. Porteføljen omfatter flere disipliner hvorav hovedtyngden er innen humaniora og samfunnsvitenskap. Innsatsen innbefatter også disipliner innenfor naturvitenskapelig forskning som har en direkte tilknytning til humaniora og samfunnsvitenskap, særlig medisin og helsefag, og økologi.

Tema

Porteføljen dekker forskning innenfor og på tvers av seks bredt definerte temaområder; 1) kulturuttrykk, 2) språk, 3) levekår og befolkningsutvikling, 4) oppvekst og utdanning, 5) samisk samfunnsbygging, og 6) klima og miljø.

Anvendelsesområder

Den bredden av kunnskap som produseres gjennom porteføljen har mange mulige brukere, særlig innenfor politikk, utdanning, forvaltning og sivilsamfunn. Anvendelsesområdene er hovedsakelig offentlig sektor og de tilhørende politikkfeltene, men resultatene bør også kunne komme til nytte innenfor samisk-tilknyttede næringer og bransjer. I tillegg til bruken er porteføljen for samisk også viktig innenfor den samiske forskningen og fagenes egenproduksjon og utvikling.

FoUol-verdikjede

Porteføljen omfatter ulike typer kunnskapsproduksjon, fra strategisk grunnleggende forskning via handlingsrettet og anvendt forskning til forskning med brukerinvolvering. De fleste prosjektene kan plasseres innenfor grunnforskning, men det finnes også handlingsrettet og anvendt forskning, hvor forskere designer prosjektet, definerer problemstillinger og metodebruk mm. innenfor gitte tematiske rammer og prioriteringer.

3 Investeringsmål

Investeringsmålene er forankret i Strategi for Norges forskningsråd 2020-2024¹, og porteføljestyret har et særlig pådriveransvar for å realisere mål og prioriteringer som berører:

- **Bærekraftig utvikling** – Forskningsrådets innsats for å skape bedre helse og bedre utdanning for alle, bekjempe ulikhet, samt bedre forstå og begrense de negative effektene av miljø- og

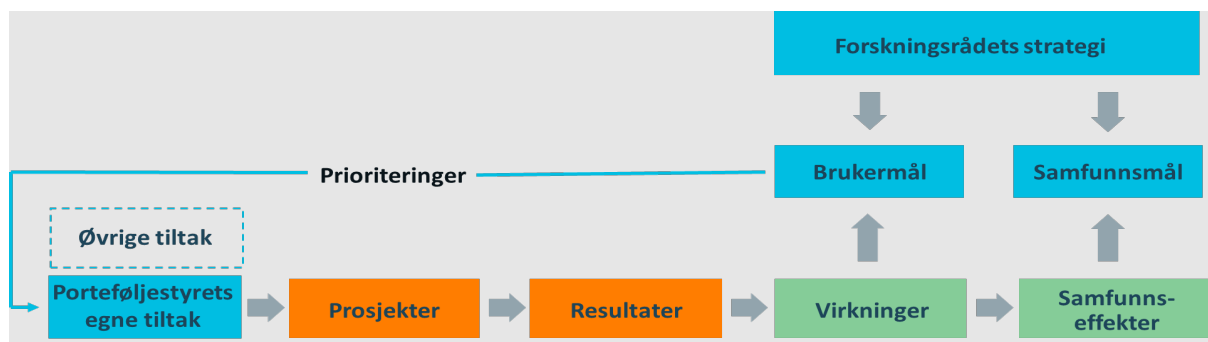
¹ [Forskningsrådets strategi 2020-2024](#)

klimaendringer. I samiske sammenheng er kulturell bærekraft, eller resiliens, av avgjørende betydning.

- **Grensesprengende forskning** – Forskningsrådets innsats for at nasjonale forskningsmiljøer skal bidra til å flytte forskningsfronten internasjonalt, noe som krever langsiktige og forutsigbare investeringer i grunnleggende forskning og oppbygging av fremragende fagmiljøer, samt god tilrettelegging for kreativt samarbeid på tvers av faggrenser.
- **Regional næringsutvikling** – Forskningsrådets regionale innsats hvor det legges vekt på forskningsbasert næringsutvikling og omstilling av offentlig sektor for å sikre et bærekraftig velferdssamfunn.

3.1 Samfunnsmål

Tiltakene i denne porteføljeplanen skal bidra til å realisere hovedmålene i Forskningsrådets strategi 2020-2024. Tiltakene skal også kunne bidra til de strategiske områdene Samhørighet og globalisering, Hav, Grønt skifte, Helse og velferd, Teknologi og digitalisering. Investeringsmålene er forankret i Forskningsrådets strategi og består av **samfunnsmål** og **brukermål** i henhold til Direktoratet for økonomistyring². De tiltak som settes i gang av Forskningsrådet skal resultere i noen forventede virkninger og samfunnseffekter i henhold til en investeringslogikk (se figur 1). Se vedlegg for en oversiktlig fremstilling av denne porteføljens investeringslogikk.

Figur 1. Skjematisk illustrasjon av investeringslogikken som ligger til grunn for porteføljeplanen.

Samfunnsmålene beskriver hvilke samfunnseffekter forsknings- og innovasjonsinnsatsen skal innrettes mot. Porteføljeplanen for samisk har følgende samfunnsmål som dekker opp under Forskningsrådets strategi:

1. **Ny kunnskap.** Forskingen vil kunne bidra til at politiske beslutningstakere og andre har kunnet vedta og gjennomføre bedre og informerte tiltak for å sikre det samiske folks språk, kultur og samfunnsliv og at dette har fått økt forståelse og aksept på alle nivå i det samiske samfunn og i storsamfunnet.
2. **Kulturell resiliens.** Forskingen vil kunne bidra med kunnskap om betydningen av kulturell resiliens; det at kultur og identitet er viktig for levekår og livskvalitet og hvilke forhold som bidrar til at enkeltmennesker og familier – i ulike geografiske steder og til ulike tider – har beholdt/beholder en tydelig samisk identitet.
3. **Klima og miljø, bærekraftig omstilling.** Forskingen vil kunne bidra med kunnskap om klimaendringers betydning for næringsvirksomhet, samfunn og kultur; dets negative konsekvenser, men også tilpasningsbehov og muligheter for innovasjon og samfunnsendringer.

² [Kort om mål- og resultatstyring i statlig styring - DFØ \(dfo.no\)](#)

Forskningen vil også kunne bidra til å dokumentere och analysere tradisjonell økologisk kunnskap, samt til ny kunnskap om hvordan samiske aktører blir inkluderte i etableringen av ny og økt næringsvirksomhet.

3.2 Brukermål

En nødvendig forutsetning for å realisere samfunnsmålene er et velfungerende forsknings- og innovasjonssystem. Forskningsrådet skal bringe aktørene i forskningsinstitusjonene, næringslivet, offentlige sektor og sivilsamfunnet sammen for å frambringe nyskapende og nyttig forskning og innovasjoner som er en forutsetning for å kunne nå samfunnsmålene. I porteføljen for samisk er forskningsinstitusjonene, museer og helseinstitusjoner særlig viktige. Forskere i hele karriereløpet er viktige for å oppnå målene, og de er i hovedsak målgruppen for investeringer og rådgivende tiltak. Denne porteføljepå planen har følgende brukermål:

1. Beslutninger som angår samiske forhold innen helse, utdanning, ressursforvaltning, kulturbevaring og utvikling, og samfunnsstyring og organisering skal baseres på forskningsbasert kunnskap (Samiske beslutningstakere som f.eks. Sametinget, nasjonale myndigheter, samt næringsvirksomheter).
2. Bevisstgjøring og økt kunnskap om samisk historie, språk og kultur i det samiske samfunnet og i storsamfunnet (Alle borgere).
3. Flere samiske forskere og økt forskning på samiske og samiskrelaterte temaer, samt flere forskere som forsker på samiske tema (Utdannings- og forskningsinstitusjoner).
4. Økt forskning på samiske forhold innen andre investeringer/porteføljer i Forskningsrådet (NFR).
5. Økt bruk av samisk som vitenskapsspråk (Utdannings- og forskningsinstitusjoner).
6. Veletablert forskningssamarbeid mellom ulike fag og fagmiljøer i Norge, Norden og internasjonalt (Utdannings- og forskningsinstitusjoner).

4 Prioriteringer

Bakgrunn for innsatsen

Å ivareta samiske interesser er et nasjonalt anliggende definert i Grunnlovens § 108. Til det har Norge også folkerettslige forpliktelser som legger føringer for samepolitikken, bl.a. ILO-konvensjon nr. 169, om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, samt FNs urfolkserklæring (UNDRIP). Dette illustreres ved at det har blitt utarbeidet flere stortingsmeldinger for samisk språk, kultur og samfunnsliv, i tillegg til årlige stortingsmeldinger der Sametingets årsmeldinger er et vedlegg. Videre er Sametingets egne meldinger på ulike politiske felt gjeldende.

Høy kvalitet og samfunnsrelevant forskning er også sentrale mål i Regjeringens forskningsmelding og Langtidsplan. Innsatsen prioriterte forskningsområder for samisk forskning grenser også opp mot flere av de nasjonale satsingsområdene for nasjonal forskning. Likedan er dette sentrale mål i Sametingets melding om høyere utdanning og forskning (2016).

Mål for samisk forskning

Porteføljen for samisk skal bidra til å ivareta Norges særlige ansvar for å utvikle ny forskningsbasert kunnskap for at den samiske folkegruppen skal kunne sikre og utvikle språket sitt, kulturen sin og samfunnslivet sitt.

De overordnede målene til porteføljen samisk tar utgangspunkt i målbildet til Forskningsrådets reviderte strategi (2020), samt nasjonale mål og strategier for forsknings- og innovasjonspolitikken. Forskningsrådets overordnede mål bilde består av tre overordnede mål og fem strategiske områder. Et velfungerende forsknings- og innovasjonssystem er en forutsetning for å oppnå målene og bidra til de strategiske områdene.

Porteføljen legger grunnlaget for nåværende og fremtidig kunnskapsutvikling, både knyttet til forskning og innovasjon, og vil kunne bidra inn i måloppnåelsen i Forskningsrådets strategi. De tre hovedmålene om Bærekraftig utvikling, Grensesprengende forskning og radikal innovasjon og Omstilling i næringsliv og offentlig sektor vil alle være relevante mål om enn på ulik måte. Bærekraftig utvikling har f.eks. tydelig kobling til samfunns målet kulturell resiliens, Omstilling i næringsliv og offentlig sektor til målet som gjelder klima og miljø, bærekraftig omstilling og Grensesprengende forskning gjennom de forskningsprosjekter porteføljen samisk finansierer.

Porteføljen er også viktig for alle de strategiske områdene i Forskningsrådets strategi og vil kunne bidra inn på alle områdene Hav, Grønt skifte, Helse og velferd, Teknologi og digitalisering og Samhørighet og globalisering. Men det er særlig innenfor de strategiske områdene Samhørighet og globalisering, Helse og velferd og Grønt skifte hvor Porteføljens investeringer og forskningspolitiske rådgivning spesielt vil bidra til å nå Forskningsrådets målsettinger.

Aktuelle delmål som Porteføljen vil bidra til innenfor de strategiske områdene i strategien knyttet til Samhørighet og globalisering er:

- Ny kunnskap om relasjoner i Sápmi og mellom Sápmi og andre befolkningsgrupper, myndighetsaktører og internasjonale aktører.
- Ny kunnskap om samiske språk, kultur, samfunnsliv og historie, herunder utviklingen av moderne kulturuttrykk og globalisering.
- Økt bruk av komparative og transnasjonale perspektiver i forskningen om det samiske samfunnet og dets institusjoner

Aktuelle delmål som Porteføljen vil bidra til innenfor de strategiske områdene i strategien knyttet til Helse og velferd er:

- Ny kunnskap betydningen av kulturell resiliens for samisk levekår og livskvalitet.
- Ny kunnskap om effekter av tiltak for å bevare kultur og bedre livsvilkår og næringsvirksomhet. Styrke det institusjonelle tjenestetilbudet samt øke kunnskapen innenfor helsetilbudet for samer.

Aktuelle delmål som Porteføljen vil bidra til innenfor de strategiske områdene i strategien knyttet til Grønt skifte er:

- Ny kunnskap om klimatiske og miljø-effekter på næringsvirksomhet, samfunn og kultur.
- Ny kunnskap om konsekvensene av grønt skifte for det samiske samfunnet.

4.1 Faglige og teknologiske prioriteringer

For å møte behovene for kunnskap og løsninger som Porteføljen SAMISK krever, må den inkludere mange fagområder og ulike forskningsdisipliner. Forskning som er relevant for det samiske samfunnet og andre beslutningsmyndigheter, krever forskning fra ulike fagområder og flere disipliner. Dette innebærer blant annet å videreutvikle produktive og kompetente forskningsmiljøer

som kan frembringe forskning av høy kvalitet som er relevant for samiske samfunn og andre beslutningsmyndigheter.

4.2 Tematiske prioriteringer

For å fremme forskning av høy kvalitet, omfatter porteføljen for samisk forskning innenfor seks brede temaområder:

1. kulturuttrykk
2. språk
3. levekår og befolkningsutvikling
4. oppvekst og utdanning
5. samisk samfunnsbygging
6. klima og miljø

Temaområdene dekker forskningsfeltets faglige bredde og Porteføljen omfatter bidrag fra ulike fag og forskningstradisjoner som er opptatt av spørsmål knyttet til forskning relevant for det samiske samfunnet. Porteføljen ønsker å fremme ambisiøse prosjekter som gjerne ser de tematisk prioriterte områdene i sammenheng. Gjennom forskningsprosjektene sine, vil porteføljen støtte opp om forskningsmiljøer som studerer samiske forhold med tanke på langsiktig styrking av kvalitet og økt volum på forskningen innenfor feltet.

1 Kulturuttrykk

For mange er samisk kultur identisk med levemåten og kulturen i det førmoderne samfunn for ca. 100 år siden. Men kulturuttrykk er ikke statiske, de er i stadig omforming og også internasjonale uttrykk blir bearbeidet og gjort samiske. Det reflekterer i stor grad de samiske samfunnsborgernes bevissthet i forming av egne liv, men kan også være uttrykk for mer kollektive verdier. Det er også stor diversitet i dagens samiske samfunn, både når det kommer til bosted, næring, materielle kulturuttrykk, religiøsitet, kjønnsroller, og familiekonstellasjoner. Behovet for kunnskap som kan skape forståelse for endring, men også se kontinuitet i kulturuttrykkene, er derfor stor. Forskning på brytninger mellom fortid og nåtid, "det tradisjonelle" og "det moderne" innenfor ulike kulturuttrykk, er ønskelig. Det samme gjelder komparasjon av kulturuttrykk mellom ulike samiske regioner og mellom samer og andre folkegrupper; forskningsblikket trengs både internt i de samiske samfunn og mellom ulike samfunn. Tre overordnede temaer prioriteres:

Historie og samfunn

Uten kunnskap om fortiden kan det være vanskelig å forstå kulturuttrykk i dagens samfunnsliv. En del immateriell kultur har blitt overlevert uten en samisk «merkelapp». Større kunnskap om samiske historiske forhold, både om virkelighetsforståelse og materielle uttrykk, gir ofte større legitimitet for samisk bosettingshistorie og levevis. Samisk forhistorie og historie er ennå relativt lite utforsket, og forskning på ulike aspekter av samisk fortid - både empiriske studier og teoretiske tilnærminger - vil derfor fortsatt være et prioritert og viktig felt innenfor samisk forskning. Det bør oppfordres til prosjekter som enten utvikler nye tilgangsmåter eller utforsker slike som enda ikke er etablert innenfor samiske studier. Arkeologisk og skriftlig kildemateriale kan være utgangspunkter for å tolke ulike sider ved fortidige samfunn, som samfunnsorganisering, ressursbruk (jordbruk, fiske, utmarksnæringer og reindrift), bosettingsform, virkelighetsforståelse og relasjoner til andre folkegrupper i ulike geografiske områder. Også nyere tid med, for eksempel, samisk krigshistorie, eller den samiske politiske historien, er relevant. Videre kan studier av samisk gjenstandsmateriale i

museumssamlinger gi ny viten om hvordan samiske kulturuttrykk har blitt formet og endret over tid, og kan slik bidra til ny forståelse av samisk fortid.

Kulturarv og virkelighetsforståelse

Forskning på muntlige tradisjoner og skriftlig litteratur omfatter beretninger og tekster av blant annet samiske sagn, fortellinger, myter og joik. Disse representerer også viktige kildekategorier, som bl.a. kan være en innfallsvinkel til emner som moral, livssyn og forestillingsverden. Samenes tradisjonelle kunnskaper, praksiser, samfunnsliv og forestillingsverden, finnes bevart i både eldre og nyere beretninger/tekster utgitt som skrifter, lydinnspillinger og videoer i ulike arkiv. Dette materialet bør gjøres tilgjengelig og forskes på i høyere grad enn det gjøres i dag, i likhet med forskning som omfatter innsamling og analyse av muntlige beretninger fra personer som har vokst opp i et bestemt miljø. Arbeidshu/tradisjonskunnskap er relevante forskningsfelt.

Et viktig aspekt er hvordan fortiden inngår i dagens samiske selvforståelse og brukes aktivt i forming av samtida, for eksempel i kunst, utdanning og politikk. Det kan også gjelde framveksten av religiøsitet som tar sitt grunnlag fra samisk religion, samt forskning som ser på hvordan offentlig religion (kirken) utvikler symboler, liturgi og egne samiske institusjoner. Religion og spiritualitet er et område som ofte hører til dypstrukturelle kulturuttrykk, og det er behov for forskning for å forstå hvordan en tradisjonell virkelighetsforståelse kan prege både et moderne religiøst og sekulært samisk liv.

Kulturminner - både materielle og immaterielle - er en viktig del av kulturarven, ikke minst i samisk sammenheng, der det skriftlige kildematerialet er begrenset. Kulturminneforskning kan gi en bedre forståelse av relasjonen menneske–natur, og hvordan samer har brukt landskapet og sjøen i ressursutnytting. Verdigrunnlag, ressurser og forvaltningspraksis, både i den samiske og den øvrige nasjonale kulturminneforvaltningen, virker i relasjon til både det samiske og øvrige samfunnet. Stedsnavn er kulturminner og bærer i seg fortellinger om folk og landskap og kan fortelle mye om hva som var og er viktig i omgivelsene. Det er behov for forskning på stadnamnlova, og endringer i samisk navneskikker og praksis.

Nyere kulturuttrykk og formspråk

I nyere tid har det vært stor grad av innovasjon og fornying, synliggjort blant annet i samisk litteratur, joik, musikk, teater, dans, film og bildende kunst, samt duodji (samisk kunsthåndverk). Dette er kulturuttrykk som når ut til både samer og andre, og vil derfor kunne ha stor innflytelse på samisk selvforståelse og også majoritetsbefolkningens forståelse av samer. Det er felt hvor tradisjonelle uttrykk og praksiser i større eller mindre grad kombineres med et moderne formspråk, slik at mer forskning på dette feltet kan skape en forståelse av disse endringstendensene, som igjen kan være innfallsvinkler til å forstå også andre sider ved det samiske samfunnet. Ikke bare prosjekter som utforsker sammenhengen mellom tradisjonelle og nye uttrykk, men også utforskningen av nye samiske uttrykk innenfor alle kunst- og kulturformer kan støttes. Også samisk kunsthistorie og dokumentasjon og analyser av rådende uttrykk i moderne samiske kunstformer, er forskningsfelt der det er ønskelig med økt innsats.

2 Språk

Forskning på samenes språk spiller en sentral rolle, både for å styrke samiske språk i samfunnet og for å utvikle samisk kultur. I Norge har nord-, lule- og sørsamisk status som offisielle språk, og de er en viktig del av Norges fellesskap og kulturarv. Språk er en sterk identitetsmarkør, og mange samer kan oppleve språksorg fordi de ikke har lært seg samisk, eller fordi de ikke har overført sitt samiske språk til sine etterkommere. Det er svært verdifullt for det samiske samfunnet at studier omfatter språkenes rolle som bærere og formidlere av kultur og identitet. Det er også av stor betydning å klarlegge og analysere de samiske språkene som har blitt mest marginalisert og utsatte for undertrykkelse og som er mest usynliggjorte og true i en norsk kontekst. I Norge er disse språkene

lulesamisk, pitesamisk, sørsamisk, umesamisk og skoltesamisk. Det nasjonale regelverket gir sør- og lulesamiske språkbrukere rett til å bruke samisk i kontakt med det offentlige, men regjeringens vedtak om å styrke vernet for disse to språkene under Den europeiske pakt for regions- eller minoritetsspråk del III, gir nye utfordringer og muligheter. Skal det bli mulig å oppfylle språkpaktens intensjoner trengs det en innsats for forskning på lulesamisk og sørsamisk. Følgende tema er viktige både for samisk forskning selv og for utviklingen av det samiske samfunnet:

Språket i samfunnet - språktilegnelse, språkopplæring og forutsetninger for et samiskspråklig samfunn

Forskning på tilegnelse og læring av samiske språk behøves for å bevare og utvikle språkene som kommunikasjonspråk og som redskap for tanken. Det er relevant å utforske tilegningen av samiske språk og språkovertøring mellom generasjonene, både som første- og andrespråk, samt vilkårene for å kunne bruke samisk både i digitale sammenhenger, som talespråk og som skriftspråk. Ethvert språksamfunn uttrykker seg selv gjennom litteratur, enten den er muntlig eller skriftlig. Forskning på samisk litteratur blir dermed en sentral del av det å forstå det samiske språksamfunnet slik det framstiller og forstår seg selv.

For å kunne overleve som bruksspråk, trenger også samiske språk språkteknologi. Pga. svært små digitale tekstsamlinger, kan man i liten grad bruke majoritetsspråkenes teknologi, som nå først og fremst er maskinlæring. Derfor må det forskes videre på teknologier som er tilpasset språkenes egenart og ressursituasjon.

Historiske innfallsvinkler til samisk språk

Hvert enkelt samisk språk og hver samisk dialekt bærer med seg kunnskap om tidligere tider, nedfelt i grammatikk, ordforråd og muntlige tradisjoner. De bærer også med seg kunnskap om samfunnsutvikling, praksiser og samfunnet slik det er nå. Et helhetlig bilde av Nord-Europas historie og kultur forutsetter tilstrekkelige undersøkelser, detaljerte beskrivelser og kartlegging av samiske språk i forhold til hverandre og til andre språk. Forskning på språk, f.eks. lånnord, substratord, stedsnavn, morfologi og syntaks, kan gi kunnskap om samisk og nordisk forhistorie. Dette samspillet har i liten grad vært fokusert på i den samiske forskinga i Norge.

Språkendring

Det er mange samiske språk, og flere av dem brukes på begge sider av landegrenser. Nordsamisk brukes på tvers av grensen mellom to språkfamilier, dvs. uraliske språk (Finland) og indoeuropeiske språk (Norge, Sverige). Dette gjør at nordsamisk både blir påvirket av, og må forholde seg til, svært forskjellige majoritetsspråk, og denne riksgrensen kan etter hvert bli en ny språkgrense. Dette er prosesser som er interessante å forske på.

Selv om de samiske språka i et globalt perspektiv er relativt godt utforsket, er det likevel et stort behov for dypere innsikt i samisk grammatikk og leksikon. De fleste samiske språka har små og mangelfulle grammatikker og også for nordsamisk er det store deler av grammatikken vi har liten kunnskap om. Den kunnskapen vi har om ordforråda til de samiske språka er et resultat av behova til den historiske språkforskinga, og den har i liten grad sett på de moderne ordforråda eller på ordlagingsprosessene de samiske språka nå gjennomgår.

3 Levekår og befolkningsutvikling

Det samiske folk er heterogent og levekår for enkeltmennesker er, og har vært, preget av forhold knyttet til både samfunnsutvikling og individuelle forhold. Det er behov for forskning på levekår og befolkningsutvikling i samiske samfunn både i et historisk og samtidsperspektiv. Det er særskilt mangelfull kunnskap om gruppen 0-18 år, selv om det også er store kunnskapshull vedrørende voksen befolkning. Dette porteføljeområdet er særlig egnet for prosjekter som kombinerer humanistisk/samfunnsfaglig metode og helsefaglig metode. Innenfor dette temaområdet skal

følgende overordnede tema prioriteres:

Levekår og helse

For å forstå hvordan den enkelte samiske samfunnsborger opplever det gode liv (eller ikke), kan forskning på dette feltet fokusere både på individnivået og på hvordan politiske beslutninger på makronivå skaper rammer for dette. Vedtak som angår for eksempel næring, kommunikasjon og institusjonsbygging (eller -nedlegging), kan gi effekt for enkeltmennesket og lokalsamfunnet. Levekår kan ses i sammenheng med oppvekstforhold, utdanning, yrkesvalg, bosted og -form, fritid og rekreasjon, livsløpsmønstre og helse – fysisk så vel som mentalt. Forskningsbasert kunnskap om både det enkelte felt og sammenhengen mellom disse, er ønskelig. Det trengs forskning på betydning av levekår på individnivå, for eksempel, om helse og muligheter for å realisere livsplaner, men også på samisk samfunnsnivå. Kampen for det gode liv kan handle om kampen for levebrød og livsform, og forskning om hvordan en slik situasjon oppleves er derfor nødvendig å utforske. I tilknytning til dette er det relevant å studere historiske forskjeller i helse og levekår blant samiske samfunn og i forhold til andre grupper, og hvorfor slike forskjeller har oppstått og vedvart.

Demografi og bosettingsmønstre

Forskning på demografi og bosetting er sentralt for å øke både kunnskap og bevissthet om det samiske samfunn både i tid og rom. Demografisk forskning vil kunne gi statistiske og numeriske data om for eksempel helseindikatorer, alders- og kjønns sammensetning, ekteskapsmønstre og familiestrukturer i det samiske samfunnet. Slike data vil kunne bidra til å nå målet om mest mulig likeverd levekår for samer i forhold til resten av samfunnet. Forskning på bosettingsmønstre vil kunne påvise flyttemønstre, årsaker til og konsekvenser av urbanisering for den enkelte og for det samiske samfunnet. Forskningen kan ta utgangspunkt i de som bor i byer, på små steder eller for det samiske samfunnet som helhet.

Assimileringspolitikkenes konsekvenser

Forskning kan gi kunnskap om betydningen av kultur og identitet for levekår og livskvalitet. En av assimileringens konsekvenser var at store deler av den samiske befolkningen ble satt i et avmaktssforhold til myndighetene og majoritetssamfunnet og ble sosialt og kulturelt marginalisert. Presset mot samiske samfunn og tradisjonelle leveveier fortsatte som følge av moderniseringsprosesser og ulike reguleringstiltak. I dag er dette særlig aktuelt for reindriftsnæring og sjøsamisk fiskeri. Forskning kan bidra med kunnskap om hvilke forhold som bidro til at enkeltmennesker og familier – i ulike geografiske steder og til ulike tider – ble del av storsamfunnets kultur, mens andre beholdt en tydelig samisk identitet.

4 Oppvekst og utdanning

Utdanning er viktig for den enkeltes helse, livskvalitet, samfunnsengasjement, sosiale integrasjon og tilknytning til arbeidslivet. Med det helhetlige utdanningsløpet som utgangspunkt, kan utdanningsforskning dreie seg om alt fra tidlig barnehage til høyere utdanning. Et viktig skille innenfor området utdanning i samiske sammenhenger er på den ene siden mellom urfolksutdanning/samisk utdanning, forstått som utdanning for samiske barn/elever/studenter, om samiske forhold, på samiske språk, og på den andre siden majoritetsskolen, forstått som utdanning til majoritetsbefolkningen om samiske forhold. På begge områdene er forskningsbehovet stort. Storfamilie og utvidete slektsnettverk har i dag integrert nye ideer om kjønn, familiekonstellasjoner og sosiale landskap. Teknologi og medier er en integrert del av den verden samiske barn og unge lever i. Tre overordnede tema prioriteres:

Samisk skole og utdanning

Til grunn for utdanningsfeltet innenfor samisk forskning ligger at Norge baserer sin utdanningspolitikk for det samiske samfunnet på nasjonalt lovverk og internasjonale forpliktelser. Samer både innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk har rett til utdanning på samisk og til utdanning om samiske forhold. Den samiske skolen, forstått som skoler i forvaltningsområdet for samisk språk som følger samiske nasjonale læreplaner, er i stadig utvikling og møter nye utfordringer, mens praksis og erfaringer er lite utforsket. Det er ønskelig med forskning på utdanning på ulike nivåer og temaområder. Praktisk rettet forskning på undervisningsmetoder og fagdidaktikk knyttet til samisk utdanning er også viktig. Dette kan for eksempel være bruk av tradisjonell kunnskap og/eller samiske språk. I mange lokalsamfunn, også samiske, er frafallet fra skolen et problem, og frafallstematikk, gjerne knyttet til kjønn, er et aktuelt forskningstema.

Majoritetsskolen og medborgerskap

Enhver som vokser opp i Norge, skal gjennom å ta del i offentlig utdanning erverve seg kunnskaper om samisk historie, kultur og samfunnsliv, men det er uvisst om eller i hvor stor grad statens forpliktelser og målsetninger blir nådd. Forskning kan omfatte både informasjon, tilrettelegging og gjennomføring av undervisning i og på samisk, samt verdier og holdninger blant skoleeiere. Til dette ligger også forskningen på majoritetsskolens behandling av samiske og urfolksrelaterte temaer. I all utdanningsforskning innenfor porteføljen er det behov for forskning utført i ulike disipliner og med ulike metoder. Det dreier seg om utdanning som politikk, om hvordan utdanning, for eksempel gjennom lærerutdanning, læringsressurser og læreplaner, artikulerer og definerer samisk identitet og tradisjon, samt om utdanning som praksis, fra didaktikk til klasseromsforskning. Videre er utdanningens plass i samfunnet, både nasjonal og lokalt, et sentralt område. Til dette ligger spørsmålet om utdanningens forhold til medborgerskap. Både urfolksutdanning og majoritetsskolen er knyttet til ideen om medborgerskap, og rommer en dualitet der samiske barn/elever/studenter skal bli både samiske og norske medborgere, og der medborgerskap i Norge for samtlige barn/elever/studenter innebærer å ha kunnskaper om samisk historie og samfunnsliv.

Oppvekst og identitet

Utviklingen i de samiske samfunnene de siste årene har medført nye betingelser for samiske barn og unges oppvekst og selvartikulering. Samtidig er det store forskjeller i hvordan og i hvilken type samfunn samiske barn vokser opp i. Barn og unge deltar i dag på mange ulike sosiale arenaer, både virtuelle og fysiske. Hvilken plass den samiske identiteten og selvartikuleringen har på de ulike arenaene, er et interessant forskningsområde. Oppvekst foregår i mange brytningspunkter, mellom familie og storsamfunn, mellom det uorganiserte og det organiserte, mellom subkultur og hovedstrøm, og mellom skole og fritid. Den samiske ungdomsorganiseringen er et område som er åpent for nye forskningsgrep. Til dette ligger både festivalkultur og globalisert urfolksidentitet. Viktig er også forskning på konkrete oppvekstsvilkår for barn og ungdommer, som for eksempel netthets, som på mange måter kan være pregende for identitetsutviklingen.

5 Samisk samfunnsbygging

En moderne samisk samfunnsformasjon har de siste tiårene utviklet seg med et formelt politisk system og institusjonsbygging på mange felt, som politikk, utdanning, medier, forskning, helse, næringsliv, kunst, kultur og kulturminner. Samtidig har det blitt gjennomført mange reformer, og nye lover er blitt vedtatt for å styrke det samiske samfunnet. Porteføljen vil særlig oppmuntre til forskning på hva reformene, institusjonene og lovene som har blitt etablert og gjennomført faktisk har betydd for det samiske samfunnet. Det er særlig behov for studier med en komparativ metodisk innretning, med vekt på nordiske land. Vi ønsker studier med både samtidige og historiske perspektiver, ettersom de siste tiårenes utvikling må forstås både med blick på samtiden sin, men også utviklinger i tidligere perioder. Tre overordnede tema prioriteres:

Samisk identitet og selvartikulering

Det er viktig å undersøke de mangeartede relasjonene mellom samiske samfunn, andre befolkningsgrupper og norske myndigheter. Dette inkluderer spørsmålet om hvordan identitet- og samfunnsbygging har foregått og foregår, med betoning av samiske aktørers mangeartede roller, og hvordan dette har påvirket maktrelasjoner i det samiske samfunnet, likeså studier av relasjoner mellom samiske og andre aktører i det norske storsamfunnet. Det oppmuntres til både lengre og kortere historiske perspektiv – særlig i utforskningen av hvilken betydning samisk identitet har hatt på ulike steder til ulike tider og i ulike sammenhenger. Komparativ forskning, særlig i en nordisk sammenheng, men også i forhold til andre minoriteter og urfolk, er ønskelig. Sosial, kulturell og geografisk kompleksitet i samiske samfunn, inklusive kjønn, kjønn, kan bidra til en bedre forståelse av samiske samfunn. Det innebærer også å studere framveksten og betydningen av et eventuelt minoritetspolitisk/rettslig hierarki i nasjonale norske, samiske, regionale og internasjonale sammenhenger

Forskning om det kollektive nivået av samisk identitet og selvartikulering er ønskelig. Dette innebærer for eksempel å studere hvordan innenfor- og utenfor defineres i Sápmi. I dette inngår formelle strukturer (som valgmanntall til Sametinget) og uformelle strukturer knyttet til identitetsmarkører (som språk og næringstilhørighet). Det innebærer også å studere framveksten og betydningen av et eventuelt minoritetspolitisk/rettslig hierarki i norske, regionale og internasjonale sammenhenger.

Samiske organisasjoner og politisk system

Sametinget står sentralt i nasjonsbyggingen og den praktiske gjennomføringen av det samiske folks rett til selvbestemmelse. Det skal være et representativt politisk organ som skal tjene det samiske folket og sivilsamfunnet. Hvordan dette har utviklet seg og hvilke utfordringer som finnes, er sentrale forskningsoppgaver. Det er mange årsaker til hvorfor mange samer ikke melder seg inn i valgmanntallet, og en bedre forståelse av valg, velgeratferd og utviklingen av valgmanntallet til Sametinget er ønskelig. Tingets plass og posisjon i det norske styringssystemet og i det samiske samfunnet, er slik i stadig utvikling og her kan forskning gi ny kunnskap. Det norske sametinget kan også ses i forhold til Sverige og Finland, der Sametingets formelle posisjon og rolle som representativt organ er annerledes. Slik forskning kan også omfatte forutsetningene for å etablere et felles Sameting over de nordiske statsgrensene, og forslaget til ny nordisk samekonvensjon..

Stat, kommuner, fylkeskommuner og andre forvaltningsenheter i det norske samfunnet er knyttet til en forvaltnings- og beslutningsstruktur der Sametingets rolle ikke alltid har vært, eller er, avklart. Det er relevant å belyse dynamikken i de ulike relasjonene Sametingene har utviklet eller inngår i, og grunnlaget for politiske prioriteringer. Dette gjelder særlig innenfor saksfelt av direkte betydning for det økonomiske grunnlaget for samiske næringsinteresser ettersom dette har avgjørende betydning for realisering av retten til økonomisk selvbestemmelse.

I det samiske samfunnslivet er det også etablert andre institusjoner, f.eks. livsløpsinstitusjoner, kulturelle institusjoner, forskningsinstitusjoner og helse- og sosialtjenester. Flere av disse har jobbet mye med samisk kultur og selvforståelse. Det er en viktig oppgave å frambringe mer forskningsbasert kunnskap om premissene for, og betydningen av, disse institusjonene, og om hvordan samiske institusjoner fungerer som premissleverandør for det samepolitiske feltet. Slik kunnskap kan også omfatte det nordiske samarbeidet og urfolkssamarbeidet. Særlig sentralt står spørsmål om demokratiutvikling, maktdeling og offentlighet, og medienes rolle og innhold. Studier av sentrale aktører på denne feltet kan være aktuelt.

Rettsutvikling

For samfunnsbyggingen er også gjeldende rettsforhold av stor betydning. Analyser av konsekvensene av de rettslige reformene som er blitt gjennomført i Norge er viktige – både innenfor det samiske

samfunnet og i relasjon til andre befolkningsgrupper. Det er også viktig å utforske rettsoppfatninger og bruksinterne kriterier og normer for vurdering av hva slags bruk som etablerer rettigheter, likedan hvordan naturressurser skal forvaltes. Det samme gjelder forskning på i hvilken grad lover og regelverk, blir gjennomført i praksis og fulgt opp av ansvarlige myndigheter. Urfolksperspektivet er sentralt i den sammenhengen, blant annet rettigheter, med- og selvbestemmelse, kapasitets- og kunnskapsutvikling og samarbeid mellom stater og urfolk.

Selvbestemmelse kan ikke bare forstås innenfor rammen av nasjonalstaten, men også innenfor det internasjonale rom. Studier av rettsutvikling innebærer også å studere hvordan nye rettsregler har blitt etablert, både i de enkelte stater der samene bor og internasjonalt. Dette aktualiserer studier av det samiske samfunns forhold til overnasjonale institusjoner og virksomhetsfelt. Forskning og kunnskap om eksisterende konvensjoner, samt utviklingen av nye rettslige instrumenter, vil ha betydning for den videre samfunnsutviklingen. Sentralt her er samiske aktørers bidrag og deltakelse i den internasjonale urfolksbevegelsen, i tillegg til andre bidrag til internasjonale politiske prosesser og rettsutvikling.

6 Klima og miljø

Klimaendringer representerer globale utfordringer, men samtidig vil de få ulike lokale konsekvenser. Kunnskap om lokale forhold er derfor nødvendig både for å forstå lokale endringer og effekter, og for å tilrettelegge for best mulig tilpasning og omstilling. Naturressursbaserte næringer vil være spesielt sårbare for endringer som påvirker vekstforhold, vegetasjon, beiteforhold og tilgang på beite til ulike årstider. Tre overordnede tema prioriteres:

Reindrift og husdyrhold

Klimaendringer utgjør et forskningsfelt av stor interesse for reindrift, som også ellers står overfor store utfordringer knyttet til press fra konkurrerende bruk av arealer som vindkraft-utbygging og mineralutvinning på den ene siden, og interesser for vern av naturen på den andre siden. Endrede vekstforhold vil ha betydning for forholdet mellom beitedyr, vilt og rovdyr. Forskningsbasert kunnskap om rovdyrbestander og hvordan disse påvirker vilkårene for reindrift og husdyrhold – kombinert med effekter av klimaendringer – er nødvendig. Effekter av klimaendringer kommer gjerne på toppen av andre inngrep og begrensinger, noe som vil kunne gjøre tilpasninger og omstillinger vanskelig. Forskningsfeltet vil kunne styrkes ved komparative studier av klimaeffekter, ulike tilpasningsstrategier og oppbygging av omstillingskapasiteter. I tillegg til humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning kan det være fruktbart å integrere miljøfaglige tilnærmingsmåter i studier av naturgrunnlaget for naturressursbaserte næringer.

Tradisjonell kunnskap og miljøvern

Forskning på samisk tradisjonell kunnskap er viktig i studier av naturressursbaserte næringer. Tradisjonell kunnskap er gjerne innflettet i livsanskuelser, og innebygd i ulike praksiser knyttet til ressursutnyttelse og bruk av land/hav. Dokumentasjon av tradisjonell kunnskap om bruk av landskap/sjøskap og ressurser er av betydning både i ressursforvaltningssammenheng, i forbindelse med kartlegging av rettigheter og i studier av verdensanskuelser. Dokumentasjon av tradisjonell kunnskap kan videre inngå som sentral kilde ved sårbarhetsanalyser og utforming av tilpasnings- og omstillingsstrategier knyttet til klimaendringer. Dette gjelder både for samisk reindrift og for annen samisk bruk av land og nære havområder. I denne sammenheng er det et stort behov for å dokumentere og analysere tradisjonell økologisk kunnskap og landskap i fjorder i sjøsamiske bosetningsområder.

Miljøvernaktivisme har vært en sentral del av nyere samisk historie, og står sentralt innenfor urfolkspolitikk og samarbeid også i dag. Det er behov for forskning på hvordan tradisjonell kunnskap

aktiveres og endres i møter med endrede kunnskaps- og forvaltningsregimer. Det gjelder også betydningen av internasjonalt urfolkssamarbeid og økt kjennskap til andre urfolks tradisjonskunnskap. Like viktig er forskning som behandler problemstillinger om ulike konsekvenser av den senere rettsliggjøringen av statusen til tradisjonell kunnskap, som følge av den nyere lovgivning om naturmangfold og miljøvern.

Klimaendringer og næringsutvikling

Klimaendringer vil gi endrede vilkår og nye muligheter for næringsutvikling, friluftsliv og turisme i samiske bosetningsområder. Behovet for omstilling kan være særlig gjeldende for lokale næringsliv som baserer seg på natur- og utendørsaktiviteter, og for mindre lokalsamfunn er det spesielt viktig å tilrettelegge for en næringsutvikling som er bygget på kunnskap og som har mulighet til å omstille seg. Kunnskap om sårbarhetsproblematikk er viktig. Det samme er kunnskap om hvordan samiske aktører kan utvikle nye ervervsmuligheter og bli inkluderte i etableringen av ny og økt næringsvirksomhet som forutsetter endret bruk av areal, og hvilke samarbeidsregimer som fungerer.

4.3 Prioriterte anvendelsesområder

Porteføljen skal fremme forskning av høy kvalitet som er relevant for samiske politikk- og forvaltningsområder, samt nasjonale områder som er relevante for den samiske befolkningen (f.eks. helse, utdanning, politi, fengselsvesen, rettsinstanser og kirke). Det må derfor stimuleres til samarbeid mellom institusjoner og/eller lokale eller regionale samiske forskningsmiljøer, samt internasjonalt samarbeid.

4.4 Strukturelle prioriteringer

Styrke rekrutteringen av samiske forskere

Utviklingen av det samiske samfunnet vil være tjent med at flere samer rekrutteres til forskning og at det forskes på samiske temaer. Det er viktig at samer selv medvirker til og influerer på den forskningsmessige agendaen. Her er Sametinget en viktig politikkutformer og premissleverandør. Porteføljen vil gjennom utlysninger oppmuntre til rekruttering av samiske prosjektledere og deltakere. Det vil også bli stimulert til at det innarbeides midler til studentstipend innenfor rammene av større Forskerprosjekt i tilfeller der det er stor mangel på rekruttering.

Styrke forskning om samiskrelaterte temaer

Forskning innenfor ulike disipliner er avgjørende for å nå målsetningen om å sikre og utvikle samenes språk, kultur og samfunnsliv. Porteføljen skal, gjennom sine utlysninger, bidra til å bygge opp forskernettverk innenfor samiskrelaterte temaer, samt bærekraftige forskningsinstitusjoner. Viktig er også samarbeid med andre porteføljer, f.eks. gjennom fellesutlysninger, EUs rammeprogram for forskning og innovasjon, Horisont 2020, Joint Programming Initiatives (JPIs) og ERA-NET.

Styrke internasjonalt samarbeid

Internasjonalt forskningssamarbeid er viktig for å øke kvaliteten i nasjonal forskning og for å sikre at Norge både har tilgang til, og bidrar til, internasjonal kunnskapsproduksjon. Innenfor samisk forskning er det naturlig å innta et relasjonelt og komparativt fokus. Dette gjelder både på nordisk nivå, og på internasjonalt nivå. Innsatsen vil derfor oppfordre til internasjonal komparativ forskning der dette er fruktbart for analysene, og til internasjonal utveksling for projektens deltagere.

Styrke samisk som vitenskapsspråk

En selvstendig, kritisk og reflekterende forskningspraksis må også utvikles på språk i samfunnet som forskningen er del av. Det vil stimuleres til bruk av samisk gjennom hele forskningsprosessen: Problemformulering–datainnsamling–analyse–publisering–formidling. For å kunne bruke samisk i hele forskningsprosessen må samisk også brukes i samisk dagligliv. Samisk som vitenskapsspråk er derfor viktig for utviklingen av samisk samfunnsliv generelt.

Styrke kommunikasjonen av kunnskap om samiske forhold til beslutningstakere og andre relevante aktører i og utenfor Sápmi

For å videreføre og styrke samisk samfunnsliv, kultur og språk er det viktig at beslutningstakere og andre relevante aktører har kunnskap om og innsikt i det samiske samfunnet. Det er viktig at kommunikasjonen om lokal kunnskap blir styrket til beslutningstakere og andre relevante aktører (f.eks. kunnskap om samiske organisasjons- og institusjonslandskap og samisk interesseorganisering) da dette vil kunne komme til å styrke den samiske medvirkningen og ivaretagelsen av samiske interesser.

Åpen forskning

Digitaliseringen og ny teknologi skaper nye muligheter for å produsere og dele forskning effektivt og til å la samfunnet ta del i forskningsprosesser og resultater. Åpenhet gjør forskningen enklere å etterprøve og gjør det mulig å koble store datamengder og utvikle nye metoder på tvers av fag. Slik bidrar åpen forskning til å heve forskningens kvalitet og å flytte forskningsfronten. Forskningsrådet vil være en pådriver for åpen forskning ut fra prinsippet om at forskning og forskningsprosesser skal være «så åpne som mulig, så lukkede som nødvendig». Forskningsrådets politikk for åpen forskning fra 2020 beskriver tiltak innenfor en rekke områder som Forskningsrådet selv eller i samarbeid med andre skal gjøre for å oppnå dette. Porteføljestyret vil aktivt følge opp denne politikk om åpen forskning.

Bygge forskningskompetanse

Bygge opp forskningssvake områder der det er identifisert behov for å styrke kvaliteten: Sikre rekruttering, strategisk samarbeid og fornyelse av forskningsfeltet. Porteføljestyret vil ta initiativ til å videreutvikle forskningssvake områder der det er behov for å bygge kompetanse. Det bør satses på forskningssamarbeid mellom store og små forskningsmiljøer, lokale og regionale institusjoner, samt samarbeid internasjonalt. Dette kan bidra til høy kvalitet og større internasjonal konkurransekraft.

4.5 Prioriteringer i forholdet til EUs rammeprogram (Horisont Europa)

Flere land i Europa står overfor de samme samfunnsutfordringer som Norge, slik som minoriteters medborgerskap, grønt skifte, digitalisering, politisk polarisering, og økende ulikhet. Å delta på internasjonale konkurransearenaer, slik som EUs rammeprogram, er et eget mål innenfor nasjonal forskningspolitikk. En evaluering av norsk deltakelse i rammeprogrammene konkluderer med at deltakelsen bidrar til bedre kvalitet i nasjonal forskning, bærekraftig verdiskapning og øker innovasjons- og konkurranseevnen.

Porteføljens prioriteringer og investeringer skal sees i sammenheng med relevante prioriteringer i Horisont Europa (2021-2027). Det er ventet at aktivitetene i EUs rammeprogram vil komplettere og ha merverdi ved å gjøre komparative urfolksstudier mulig. Det er særlig «Kultur, kreativitet og inkluderende samfunn» (1,2 mrd. euro 2010-2028) som vil dekke prosjekter innenfor porteføljens prioriteringer. Fokus er hovedsakelig på samfunnsforskning og -innovasjon i bred forstand, inkludert temaer som kultur, kulturarv, demokratisk styring, ulikhet, arbeid, utdanning, og sosial innovasjon. Dette er gjenkjennbart for porteføljen.

4.6 Andre prioriteringer

Mangfold og kjønnsperspektiv

Porteføljen ønsker å bidra til bedre kjønnsbalanse og økt mangfold blant forskningsansatte og i forskningen. Dette gjøres ved å sikre at forskningen er i tråd med policy for kjønnsbalanse og kjønnsperspektiv. Porteføljen vil aktivt bidra til kjønnsbalanse og mangfold gjennom utlysninger.

Forskningsetikk

Sametinget har utviklet etiske retningslinjer innenfor helseforskning innenfor samiske områder. Porteføljen vil aktivt bidra til å prioritere prosjekter som relaterer seg til, og tar utgangspunkt i, disse retningslinjene innenfor dette temaområdet

5 Tiltak

Forskningsrådet bør arbeide for å sikre en helhetlig, strategisk satsing på samisk forskning gjennom koordinering på tvers av Forskningsrådets aktiviteter. Dette inkluderer å identifisere og tette kunnskapsmangler, unngå uhensiktsmessig duplisering og overlapp mellom budsjettformål, og å fremstå helhetlig utad. Porteføljen vil følge en fast rullering av utlysninger innenfor hele porteføljens bredde med prioriteringer innenfor særskilte temaområder. For å nå delmålene i porteføljepå planen vil det være aktuelt å vurdere samarbeid med relevante porteføljestyre, slik som f.eks. Utdanning og kompetanse, Velferd, kultur og samfunn, Helse, og Klima og polar.

Porteføljen for samisk skal utvikle grunnleggende kunnskap av høy kvalitet om samiske forhold. Porteføljen skal være samfunnsrelevant i den forstand at den kunnskapen som kommer fram vil være nyttig for samfunns- og politikkutforming. Målet er også at den samiske folkegruppen skal kunne sikre og utvikle språket sitt, kulturen sin og samfunnslivet sitt.

På grunn av porteføljens fokus på grunnforskning vil det være åpent for å bruke flere av Forskningsrådets prosjekttypene og støtteordninger. For å realisere målsettingene i porteføljen, vil midlene i all hovedsak likevel være konsentrert på større forskerstyrt prosjekter.

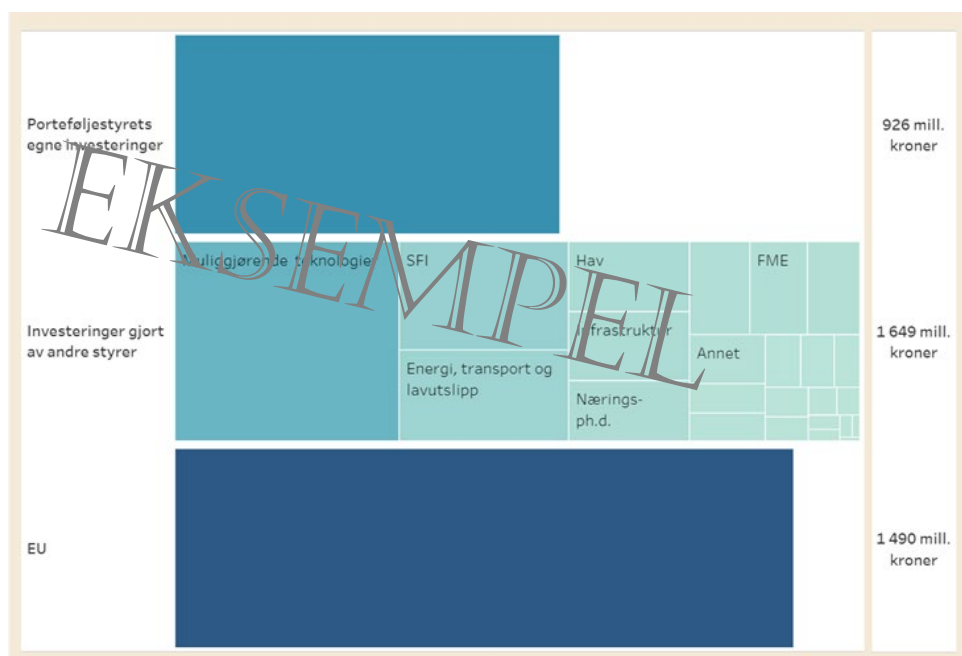
Vi oppmuntrer til nye samarbeidskonstellasjoner og arbeidsformer i forskningen - både nasjonalt og internasjonalt. Vi vil derfor stimulere til møteplasser, nettverk og andre samarbeidsarenaer gjennom å påvirke institusjonene selv til å bidra til institusjonsoppbygging. Samarbeid med mindre forskningsnettverk utenfor egen institusjon vil prioriteres når det blir søkt om midler til forskningsprosjekter.

For å bidra til utvikling og vedlikehold av kompetanse i forskningsmiljøene er det aktuelt for porteføljen å benytte seg av nettverksbyggende tiltak og virkemidler. Dette kan være møteplasser for forskere i form av seminarer og konferanser, med porteføljen og/eller forskningsmiljøer som arrangør. Videre kan dette være etablering og vedlikehold av tematiske nettverk, nasjonalt, regionalt eller internasjonalt. Porteføljen vil også kunne komme til å ta i bruk en forprosjektordning for å stimulere forskningsmiljøer til å kunne løfte frem ideer til større forskningsprosjekter og for å fremme samarbeid mellom mindre og større forskningsmiljøer innenfor feltet. For å bidra til utviklingen av det samiske samfunnet vil porteføljen oppmuntre til at flere samer rekrutteres til forskning, både som prosjektledere og deltakere, bl.a. gjennom å oppmuntre til stipender innenfor rammene av større forskerprosjekt.

Som et ledd i målet om å styrke samisk som vitenskapsspråk, vil det også bli lagt til rette for å støtte både bokutgivelser og publisering av vitenskapelige artikler på samisk av forskning som har vært utført innenfor porteføljen. Det vil til en viss grad også bli gitt støtte til oversettelse av vitenskapelige arbeider mellom norsk, samisk og engelsk for slike arbeider.

Internasjonalt forskningssamarbeid er viktig for å øke kvaliteten i nasjonal forskning. Det vil derfor bli oppfordret til internasjonal komparativ forskning, internasjonal utveksling for stipendiater tilknyttet prosjektene, opphold i prosjektperioden ved en utenlandsk forskningsinstitusjon for doktorgrads- og postdoktorstipendiater, utenlandsstipend for stipendiater og forskere, gjennomføring av internasjonale seminarer og konferanser i Norge, samt internasjonal publisering.

Porteføljen vil i sine utlysninger også prioritere prosjekter med tydelige strategier for å kommunisere forskningsresultater. Dette for at den forskningsbaserte kunnskapen - som bidrar til beslutninger i samfunn, næringsliv og forvaltning - vil bidra til å sikre det samiske folkets språk, kultur og samfunnsliv.

Figur 2. De relative bidrag til porteføljen for <porteføljens navn> for året 2020.

Tiltak porteføljestyre for samisk:

- Løpende utlysninger av forskerprosjekter til bredden av samisk-porteføljen og med tematisk prioriteringer av "underforskede" områder, og en strukturell prioritering av rekrutteringsstillinger, institusjonssamarbeid (både nasjonalt og internasjonalt og mellom små og store forskningsinstitusjoner) og metodisk vektning av internasjonale komparative urfolksstudier med utgangspunkt i samiske forhold.
- Analysere og monitorere Forskningsrådets helhetlige innsats når det gjelder samisk-relevant forskning innenfor andre samisk-relevante porteføljer og investeringer.
- Bygge kompetanse hos andre samisk-relevante porteføljer og investeringer om samisk forskning (fellesutlysninger og møtearenaer).

Forventede tiltak fra andre porteføljestyre og EU:

- Samisk-relevante porteføljer (slik som Utdanning og kompetanse, Velferd, kultur og samfunn, Klima og Miljø, Helse, Klima og miljø, Hav og polar) bidrar til brede og større utlysninger som inkluderer samisk-relevant tematikk der det er relevant. Det er naturlig å søke samarbeid med andre samisk-relevante porteføljer innenfor de disse feltene. I den forbindelse vil et felles koordinert samarbeid (i form av fellesutlysninger) med en eller flere relevante porteføljestyre være aktuelt.
- Bidra i å analysere og monitorere om Forskningsrådet oppnår de tilsktede endringene i Forskningsrådets helhetlige innsats, deriblant tydeliggjøring av samisk-relevante prosjekter innenfor egne porteføljer og investeringer.

6 Forventede resultater, virkninger og samfunnseffekter

Porteføljestyrets investeringer skal gå til samisk og samisk-relevant grunnleggende forskning innenfor hovedsakelig humaniora og samfunnsvitenskap. Forskningsresultatene vil bli synlige i form av publisering i tidsskrifter, bøker og evt. andre plattformer, utvikling av datasett og ulike formidlingstiltak til brukere av forskning og allmenheten.

Virkninger indikerer bruken av resultatene og er tett koblet opp mot brukermålene. De er altså ikke direkte resultater av FoU-prosjektene, og en virkning kan derfor heller ikke relateres til enkeltprosjekter eller bestemte søknadstyper.

Investeringer i grunnleggende forskning spiller en avgjørende rolle for utvikling av forskning i alle sektorer. Grunnleggende forskning bidrar til å videreutvikle anerkjente vitenskapelige teorier og metoder som annen type forskning kan bygge videre på. Den grunnleggende forskningen kan bidra til å flytte forskningsfronten og skape nye forskningsfelt og på den måten skaper den et rammeverk for helt ny forståelse og nye problemløsninger. Investeringene spiller også en viktig rolle i utviklingen av forskningssystemet. Gode finansieringsverktøy er avgjørende i karriereutviklingen til forskere på ulike stadier av deres karrierer og skal også bidra til kjønnsbalanse og mangfold. Investeringene skal videre bidra til å utvikle faglige tyngdepunkter og bygge sterke forskningsmiljøer med potensiale til å flytte forskningsfronten innenfor sine fagfelt. Investeringene skal også fremme nasjonalt og internasjonalt forskningssamarbeid.

Vi forventer også virkninger av tiltak for brukere utenfor academia. Tiltakene av forskningen skal være relevant for det samiske samfunnet og andre beslutningsmyndigheter og bidra til å ivareta Norges særlige ansvar for å utvikle ny forskningsbasert kunnskap for at den samiske folkegruppen skal kunne sikre og utvikle språket sitt, kulturen sin og samfunnslivet sitt.

For å vurdere måloppnåelse, er det behov for ulike indikatorer som knyttes til mål og forventede resultater. Når det gjelder resultatindikatorer, er det av betydning å kunne sammenligne med den eksisterende prosjektporteføljen og ut ifra dette se om formålet har blitt oppnådd. Indikatorer for de virkninger og samfunnseffekter som porteføljen har ambisjon om og forventer å se, er vanskeligere å sette opp. Særlig gjelder dette for virkningene ut over det enkelte prosjekts aktiviteter og varighet, da slike i en helt annen grad krever en inngående analyse av dagens situasjon, i tillegg til at det er nærmest umulig å isolere langtidsvirkninger og samfunnseffekter av SAMISK-porteføljens virksomhet som helhet. Indikatorer på måloppfyllelse for porteføljen er derfor først og fremst innrettet etter de

strukturelle delmålene, og til virkninger knyttet til det enkelte forskningsprosjektet. Indikatoren for porteføljens samfunnseffekter er direkte koblet opp til hovedmålet.

6.1 Forventede resultater (output)

Resultater fra Forskningsrådets innsats kan monitoreres gjennom tall for publisering og bibliometrisk analyse, bl.a. gjennom publiseringsprofil i Cristin, kanaler for åpen forskning, åpne datasett, programvare mm.

Viktige resultat av Forskningsrådets investeringer i forskning er antall bevilgede samisk-relevante prosjekter, antall prosjekter med komparativ og transnasjonal forskning, antall prosjekter med nasjonalt og internasjonalt samarbeid, antall vitenskapelige publikasjoner, og antall konferanser og seminarer.

Et viktig resultat er også den forskerutdanning som skjer gjennom prosjektene som blir finansiert. Nyttige indikatorer i den sammenheng er f.eks. antallet stipendiater (postdok, doktor, og utenlandsstipend), gjennomføringstid og frafall i PhD-utdanningen. Forskningsrådet arbeider med en rekrutteringsmonitor som skal følge PhD-kandidatenes karriere over lengre tidsrom.

For å unngå unødige forsinkelser av prosjekter som finansieres av Forskningsrådet, og dermed overføringer av bevilgede midler fra ett år til et annet, er det viktig å monitorere gjennomføringen av disse prosjektene. Forbruksprosent og andel av prosjektene som er forsinket med mer enn ett år, er tall som er interessante å monitorere.

6.2 Forventede virkninger (outcome)

En virkning kan ikke relateres direkte til enkeltprosjekter eller bestemte søknadstyper da virkninger ikke er direkte resultater av FoU-prosjektene. Imidlertid kan siteringer av forskningsartikler, som er et resultat av prosjekter finansiert av Forskningsrådet, si noe om vitenskapelig gjennomslag. På samme måte kan sampublikasjoner og samarbeidsrelasjoner på tvers av institusjoner og land si noe om nasjonalt og internasjonalt samarbeid.

Karriereutvikling for stipendiater og prosjektledere i prosjekter støttet av Forskningsrådet, kan monitoreres gjennom rekrutteringsmonitoren når den er ferdig utviklet. Kjønnsbalansen i forskningssystemet monitoreres allerede av NIFU og kan benyttes for å si noe om virkninger. Gjennomslag i Horisont 2020 og Europa monitoreres allerede av Forskningsrådet. Det er også mulig å gjennomføre Case-baserte studier som undersøker hvordan investeringer i grunnleggende forskning gjenfinnes i anvendt forskning eller innovasjoner flere år etterpå.

Forskningsrådet vil arbeide videre med å utvikle indikatorer for å kunne vurdere virkninger av prosjektene vi finansierer.

Følgende indikatorer gjelder for porteføljens virkninger:

- prosjektenes sluttrapporter viser hvilken ny kunnskap og innsikter deres forskere har frembragt om forhold dekket av porteføljens tematiske prioriteringer.
- samisk forskning er del av grunnlaget for beslutninger som angår samiske forhold innenfor helse, utdanning, ressursforvaltning, kulturbevaring- og utvikling, og samfunnsstyring- og organisering. Indikatorer på dette tar utgangspunkt i den metodikken som anvendes innenfor samfunnsvitenskapelige evalueringer der sentrale indikatorer er hvor ofte forskningen ligger til

grunn for, eller kan gjenfinnes, i stortingsmeldinger, offentlige utredninger, NOU 'er, Sametingsmeldinger etc.

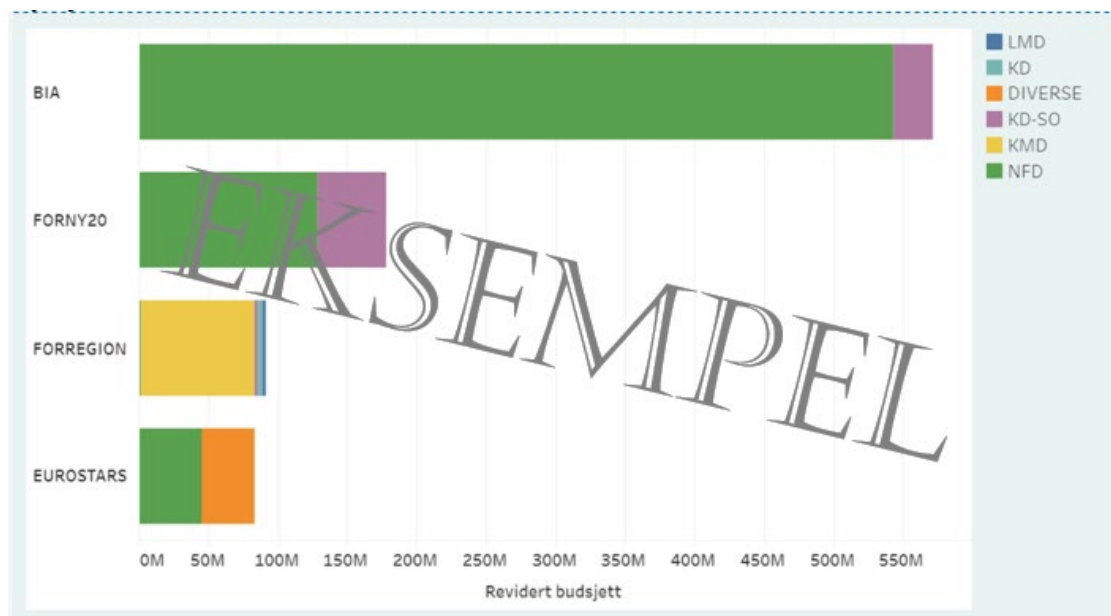
- samisk forskning formidles gjennom offentlig media (TV, aviser, sosiale medier) og har gitt økt synlighet for samisk språk, kultur, levekår og historie i det samiske samfunnet og i storsamfunnet. Indikatorer på dette kan være hvor ofte forskningsprosjekters resultater henvises til i media og populærvitenskapelige forelesninger utenfor akademien.
- tall i Forskningsrådets prosjektdatabase og merkesystem viser en økning av forskning på samiske forhold innenfor andre porteføljer.
- prosjektenes sluttrapporter viser at det har skjedd en utvikling og økning i bruk av samisk som vitenskapsspråk.
- prosjektenes sluttrapporter, og i tall hentet fra Forskningsrådets prosjektdatabase, viser at samarbeid mellom små og store fagmiljøer har blitt utviklet og styrket.
- prosjektenes sluttrapporter, samt Forskningsrådets prosjektdatabase, viser at forskningsnettverk i Norge, Norden og internasjonalt har blitt utviklet og styrket.
- en økning i antallet samiske forskere.

6.3 Forventede samfunnseffekter (impact)

På lang sikt er det forventet at forskningen har bidratt til at politiske beslutningsdeltakere og andre har kunnet vedta og gjennomføre bedre og informerte tiltak for å sikre det samiske folks språk, kultur og samfunnsliv og at dette har fått økt forståelse og aksept på alle nivå i samiske samfunn og i storsamfunnet. Det er imidlertid svært utfordrende å synliggjøre de langsiktige effektene av grunnleggende forskning, men viktig for å øke forståelsen og bevisstheten om hvor avhengig samfunnet er av bred kunnskap. Man må analysere effektene slik at man tar høyde for at grunnleggende forskning ofte først har effekter på lang sikt og innenfor områder som ikke alltid kan defineres på forhånd. Det er mange faktorer i samfunnet som bidrar til samfunnseffekten av samisk-relevant forskning innenfor hovedsakelig humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning. Spørreundersøkelser kan f.eks. si noen om befolkningens holdning til forskning (oppfatning av forskningens positive og negative effekter, samt nytten av forskning for det enkelte individ). Det er også naturlig å bygge videre på metodikken som ble utviklet i evalueringen innenfor humaniora og samfunnsfag hvor forskningsmiljøene sendte inn eksempler på samfunnsbidrag innenfor fagene. Man kan også trekke på aktører og beslutningstakere som aktivt arbeider med forskningsrådgivning (slik som Det Norske Videnskaps-Akademi), samt mottakere av forskningsbasert rådgivning slik som politikere, departementer og bedrifter.

7 Finansiering

Den målrettede innsatsen er finansiert av Kunnskapsdepartementet (10 mill. kroner), og Kommunal- og moderniseringsdepartementet (3,5 mill. kroner), og har dermed en total årlig inntekt på 13,5 mill.

Figur 3. Finansiering av porteføljestyrets egne investeringer

Vedlegg: Illustrasjon av investeringslogikken som ligger til grunn for porteføljeplanen

For oversiktskyld er det i illustrasjonen brukt korte, stikkordsmessige formuleringer. Se teksten for fullstendige beskrivelser.

